

Diskusia/ Discussion

Recenzované/ Review: 19. 12. 2022

Zapájanie environmentálnych národných zastrešujúcich organizácií do riadenia aktivít v biosférických rezerváciách vo Švédsku a na Slovensku
Involvement of environmental national umbrella organizations in the management of activities in biosphere reserves in Sweden and Slovakia

Darina Rojíková, Peter Mihók, Martin Orviský

Abstract: Under the ‘Man and biospheres’ (MAB) program of UNESCO, biosphere reserves (BR) are supposed to be representative examples of cultural and natural areas in which both human activity and the natural environment play equally important roles. With proper management, BR should create a synergistic effect between humans and nature in order to foster the so-called sustainable economic and social development at BR territories. Approaches to BR management therefore vary (especially in the way communities and stakeholders are involved) and sometimes even differ within BR of a single country. The aim of the paper is to identify the most relevant publicly available information about the involvement of the most relevant stakeholders in the management of activities of BR in Sweden and Slovakia, with a focus on national umbrella organizations of environmental non governmental organisations and other relevant stakeholders that represent the public.

Key words: *Biospheric reserves (BR). UNESCO. Environmental NGOs. Sweden. Slovakia*

JEL Classification: H49. H83. L39. Q57.

Úvod

Koncept biosférických rezervácií (BR) vznikol z iniciatívy Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) v rámci programu nazvaného Človek a biosféra (ďalej uvádzaného pod akronymom MAB, z angl. „Man and the Biosphere“). Program MAB, spustený v roku 1971, sa na rozdiel od lokalít svetového prírodného dedičstva UNESCO (v SR ide napr. viaceré jaskyne a bukové pralesy) týka výlučne veľkoplošných území. Základom konceptu BR je podmienka, že BR musia byť zložené z troch zón: (i.) jadrovej zóny, prípadne viacerých jadrových zón s prísnu ochranou prírody za účelom zachovania biologickej rozmanitosti, (ii.) tzv. nárazníkovými zónami, s jadrovou/ými zónou/ami susediacimi alebo ich

obkolesujúcimi, v ktorých sú ekonomické aktivity vykonávané v špeciálnom, obmedzenom režime, a (iii.) súčasne z tzv. flexibilných prechodných zón, v ktorom sa nachádzajú napr. aj obydlia, poľnohospodárske pozemky a rozličná infraštruktúra (UNESCO, 1995, s. 4). Územia biosférických rezervácií vyhlasuje generálny riaditeľ UNESCO na základe rozhodnutí Medzinárodnej koordinančnej rady Programu MAB o nominačných návrhoch, ktoré predkladajú vlády členských štátov, ktorým aj po schválení nominácií zostáva úplná zodpovednosť za riadenie BR (UNESCO, 2021a).

V porovnaní s tradičnými konceptmi ochrany prírody, založenými na segregácii chránených území a rozvojových aktivít, sa koncept BR snaží riešiť „komplikovaný vzťah medzi ochranou prírody a regionálnym rozvojom“ novými spôsobmi (Těšitel, Kušová a Bartoš, 2006). Inovativnosť konceptu BR je založená na snahe o zmenu vyššie uvedenej tradičnej paradigmy o takú integráciu ekonomického rozvoja a ochrany prírody, ktorá by vychádzala z konceptu tzv. trvalo udržateľného rozvoja (TUR), resp. ktorá by tento koncept v čo najväčšej miere rešpektovala (Krause, 2008; Hammer et al., 2007). Ako globálny program sa MAB, najmä v krajinách tzv. tretieho sveta, snaží touto zmenou paradigmy napr. aj o pomoc pri riešení problémov chudoby (Koy, Monga Ngonga a Wardell, 2019), resp. pri riešení problematiky „klimatickej migrácie“ (pozri napr.: Mistri Das, 2020). V tomto zmysle môžu byť za BR schválené iba také vládami členských štátov nominované územia, u ktorých Medzinárodná koordinančná rada Programu MAB predpokladá schopnosť vlád členských štátov riadenie rozvoja aj ochrany prírody ktorým by sa na územiach BR dokázali v potrebnej miere skĺbiť tieto tri paralelné funkcie BR: (1) ochrana biodiverzity a kultúrnej diverzity, (2) taký ekonomický rozvoj, ktorý je považovaný za tzv. udržateľný zo sociálno kultúrneho aj environmentálneho hľadiska, a (3) logistická podpora BR prostredníctvom výskumu, monitorovania, vzdelávania a pod. (UNESCO, 2021a).

Aktuálne platný význam vyššie uvedeného pojmu „[trvalo] udržateľný“ bol (aj vo vzťahu k BR) definovaný v roku 2015 v dokumente schválenom členskými štátmi OSN pod názvom „Premena nášho sveta: Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj“ (ďalej v texte iba „Agenda 2030“). Tento dokument stanovil 17 vzájomne prepojených základných cieľov tzv. udržateľného rozvoja, a tiež 169 úloh stanovených na dosiahnutie daných cieľov. Podľa Úradu vlády Švédska (2021, s. 6) je Agenda 2030 „najambicióznejšia [medzinárodná] dohoda o udržateľnosti rozvoja, akú kedy svetoví lídri prijali“. Vláda SR schválila východiská implementácie, koncepciu gescie za implementáciu úloh a spôsob vyhodnocovania plnenia cieľov stanovených v Agende 2030 v Uznesení č. 95 z 2. marca 2016.

V intenciách konceptu TUR bol na pôde OSN prijatý aj zámer, aby BR slúžili ako modelové územia pre budúcnosť. Z uvedeného dôvodu UNESCO na územiach BR očakáva aj implementáciu aktivít za účelom vývoja nových konceptov a technológií. Plachter, Kruse Graumann a Schulz (2005, s. 21) v tejto súvislosti citujú upozornenie Fishera (2000) o tom, že vývoj nových konceptov a technológií si vyžaduje oveľa viac výdavkov ako bežný výskum. A to preto, že pre tento účel je na území BR nevyhnutné nielen spojiť do jedného celku vedecký výskum s empirickým výskumom (vrátane pokusov a pod.), ale súčasne aj vytvoriť (a financovať) osobitné stimuly na spoločenskú akceptáciu nových konceptov a technológií. Súčasne však výsledkom takto implementovaných aktivít nesmie byť to, že by sa BR odlišili od ostatných území v kľúčových oblastiach rozvoja natoľko, že by nové modely [rozvoja] vyvinuté na území BR neboli prenosné do iných veľkoplošných území.

Inovatívny koncept BR, ako aj financovanie aktivít v BR zameraných na dosiahnutie cieľov stanovených v Agende 2030, si nevyhnutne vyžadujú na územiach BR zaviesť do praxe aj inovatívne prístupy k riadeniu a financovaniu rozvojových (podnikateľských a ostatných ekonomických) aktivít, ako aj aktivít za účelom ochrany prírody, a tiež aj výskumných aktivít. Náš článok sa zaoberá špecifickými otázkami zapájania tzv. stakeholderov do vyššie načrtnutého špecifického riadenia aktivít na územiach BR, t.j. za účelom dosiahnutia všetkých v texte článku dosiaľ uvedených podmienok, princípov, cieľov a pod. Pod stakeholderami, v súlade s nami preštudovanou odbornou literatúrou (viď nasledujúca kapitola), vnímame také zoskupenia obyvateľov (pozn.: a v zmysle tzv. Aarhuského dohovoru aj jednotlivcov), ktoré nemajú zákonnú povinnosť zapájať sa do riadenia aktivít na územiach BR, ale súčasne majú špecifické práva na aktívnu participáciu pri prijímaní určitých rozhodnutí týkajúcich sa rozvoja a ochrany prírody na územiach BR, alebo o participáciu v tejto oblasti proaktívne a explicitne prejavujú záujem. Vzhľadom k možnej existencii vysokého počtu a rozmanitosti takto definovaných stakeholderov vo vzťahu k BR sa v tomto príspevku špecificky zaoberáme existenciou národných organizácií zastrešujúcich relevantných stakeholderov. Z dôvodov prirodzene existujúcich vo vyššie načrtnutom kontexte vzniku a riadenia BR sa v príspevku najviac zameriavame na také environmentálne mimovládne organizácie, ktoré spravidla spomedzi rôznych stakeholderov prejavujú najväčší záujem pri zapájaní sa do riadenia aktivít na územiach BR, primárne za účelom dosiahnutia optimálnej ochrany prírody. Považujeme za ne iba také organizácie vytvorené fyzickými osobami (a prípadne aj právnickými osobami), ktoré majú právnu subjektivitu a ktorých členovia nie sú priamo zapojení do povoľovacích a rozhodovacích procesov, ale o toto zapojenie sa musia uchádzať z vlastnej iniciatívy. Takéto mimovládne organizácie sa v oficiálnych textoch zvyknú označovať aj ako mimovládne

neziskové organizácie (MNO). V príspevku nezabúdame ani na ďalšie skupiny stakeholderov (napr. združenia samospráv, záujmové združenia podnikateľov, združenia mládeže, združenia turistických, športových klubov a pod.).

Pre potreby tohto príspevku sme si ako krajinu na porovnanie so Slovenskom zvolili Švédsko primárne preto, že „program MAB vo Švédsku dostal od Medzinárodnej koordinačnej rady MAB vynikajúce posudky o nomináciách BR, a aj o pravidelných hodnoteniach BR (Heinrup a Schultz, 2017, s. 31). Je to zároveň aj preto, že vo výskume Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (UMB) v oblasti riadenia plánov na trvalé uloženie vyhoreného jadrového paliva malo v nedávnej minulosti práve Švédsko reputáciou najvyššej existujúcej úrovne (v angl. tzv. „state of the art“) práve v oblasti zapájania stakeholderov (vrátane strešných MNO) do rozhodovacích procesov vo verejnom sektore za účelom zabezpečenia ochrany životného prostredia (ŽP). V tomto špecifickom kontexte je cieľom príspevku zosumarizovať najviac relevantné informácie z verejne dostupných dokumentov o zapájaní národných zastrešujúcich organizácií do riadenia aktivít BR vo Švédsku a na Slovensku, pričom sa bližšie zameriavame na organizácie zastrešujúce environmentálne MNO. Ako vysvetľujeme v ďalšom texte, našim cieľom nebolo porovnanie ani relevantnej legislatívnej úpravy a ani praxe medzi týmito dvoma štátmi, keďže na Slovensku boli medzi BR vybrané územia s prevažne prísnou legislatívnou ochranou prírody, kým vo Švédsku sú dosť možné v súčasnosti takto legislatívne chránené len vybrané jadrové zóny v troch BR.

1 Teoretické východiská

Teoretické východiská zapájania environmentálnych národných zastrešujúcich organizácií do riadenia tvorby plánov a implementácie naplánovaných činností vo verejnom sektore nám nie sú známe (poznámka: platí to aj pre oblasť výskumu UMB o riadení plánov na trvalé uloženie vyhoreného jadrového paliva, v ktorom bola UMB zapojená do európskeho výskumného projektu v 7. rámcovom programe výskumu a vývoja). Navyše, v čase schválenia programu MAB nebol ešte vytvorený teoretický koncept TUR (Plachter, Kruse-Graumann a Schulz, 2005, s. 14), ktorý je v súčasnosti mnohými považovaný za základný teoretický koncept pod ktorý spadá aj účasť environmentálnych MNO a ich národných zastrešujúcich organizácií v riadení vo verejnom sektore. Súčasne sme nezachytili informáciu o tom, že by akademická obec dosiahla konsenzus o tom, čo je v koncepte TUR považované za udržateľné a čo nie, alebo sa k takémuto konsenzu aspoň blížila. Aj podľa odborníkov v oblasti riadenia BR Plachtera, Kruse-Graumanna a Schulza (2005, s. 17) sa na prelome tisícročí „otvorila čoraz väčšia priepasť medzi verejným vnímaním a vedeckými konceptmi v oblasti ochrany prírody“. Špecificky pre

oblasť účasti stakeholderov a verejnosti na riadení a prijímaní rozhodnutí týkajúcich sa BR UNESCO sa tejto priepasti medzi akademickou literatúrou na jednej strane, a „holistickou základňou“ tejto problematiky v praxi na druhej strane, v ostatnej dobe venovali napr. Jaafar et al. (2021).

Tento článok sumarizuje výsledky sekundárneho výskumu spadajúceho pod študijný odbor Verejná správa a regionálny rozvoj. Preto v tejto časti sumarizujeme iba tie teoretické východiská, ktoré sa priamo týkajú zapájania stakeholderov do riadenia činností v rámci programu MAB, ktoré spadajú pod daný študijný odbor. V tomto kontexte prišiel Short (2021) k záveru, že riadenie činností vo verejnom sektore je v tak zásadnej miere ovplyvnené politickými faktormi, že akékoľvek snahy o „konceptualizovanie teórií“ si stále vyžadujú veľké množstvo výskumných aktivít, vrátane výskumných aktivít týkajúcich sa vplyvu MNO na riadiace a rozhodovacie procesy.

Za relevantný teoretický predpoklad pre náš výskum považujeme predpoklad Van Cuonga, Darta a Hockingsa (2017), podľa ktorých je za jeden z kľúčových atribútov posudzovania úspešnosti implementácie konceptu BR UNESCO možné považovať rozsah a kvalitu účasti stakeholderov na riadení BR, a to spolu s atribútmi týkajúcimi sa financovania činností v BR (a ich riadenia) a systematického vyhodnocovania všetkých relevantných aktivít. Výsledky výskumu citovaných autorov síce nie je možné považovať za teoretický rámec nami skúmanej problematiky, ale je ich možné považovať za najviac relevantné nami nájdené poznatky, z ktorých je možné vychádzať vo výskume v problematike, ktorou sa zaoberá tento text.

Za najviac relevantné teoretické východiská nášho príspevku považujeme tie, ktoré boli zosumarizované v pomerne rozsiahlej pracovnej štúdií nemeckých autorov Stoll-Kleemann et al. (2006). Dôvodom výberu bolo aj to, že práca sa špecificky zaoberá vzťahmi medzi riadením spadajúcim pod verejný sektor a komplexným manažmentom BR UNESCO. Citovaní autori uvádzajú, že (minimálne v Nemecku) môžu popri vládach a štátnej administratíve existovať aj iní aktéri riadiacich a rozhodovacích procesov, ktorí špecificky v oblasti ochrany prírody môžu mať silný vplyv. Za takýchto aktérov pritom títo autori považujú najmä MNO pôsobiace v oblasti ŽP a rozvoja, a tiež “organizácie domorodého obyvateľstva, nadnárodné korporácie, orgány medzinárodného a národného práva, vedecké a miestne expertné skupiny a odborné združenia“ (Ibid). Z pohľadu teoretických východísk pre článok je podstatné, že uvádzaní autori sa v ich výskume zaoberali prevažne takými aktérmi, pre ktorých je možné a zrejme aj typické vytváranie si národných aj nadnárodných zastrešujúcich organizácií.

V tomto texte sa zameriavame na environmentálne MNO a ich zastrešujúce organizácie. Výraz „zastrešujúce organizácie“ (v angličtine „umbrella organisations“) sme v akademickej

literatúre našli používaný bez toho, aby bol definovaný (pozri napríklad: Johansson a Lee, 2014).

V akademickej literatúre sme našli viaceré rôzne teoretické rámce a východiská existencie a činnosti environmentálnych MNO (Berny a Rootes, 2018 a Finger a Princen, 1994). Podľa Princena (1994) teoretické východiská súvisiace s environmentálnymi MNO vychádzajú primárne z toho, že MNO spravidla majú motiváciu a kapacity prepájať lokálnu, národnú a nadnárodnú úroveň správy vecí verejných. Citovaní autori tiež uviedli, že environmentálne MNO sa dostávajú, resp. sa sami seba snažia dostať do všetkých možných pozícií v rámci tvorby politík, a to spôsobom „zhora nadol“, a aj spôsobom „zdola nahor“. Ich vplyv rastie najviac vtedy, keď ostatní aktéri na tvorbe politík a prijímaní rozhodnutí potrebujú to, čo môžu ponúknuť iba environmentálne MNO.

Akademickí autori najčastejšie zdôrazňujú vzťah medzi nejasnosťami a obmedzeniami súvisiacimi s právnym a „morálnym“ mandátom spomínaných MNO ovplyvňovať politické rozhodnutia na jednej strane, a špecifickou vnútornou logikou aktivít MNO na druhej strane (Berny a Rootes, 2018, s. 957). Johansson a Lee (2014) sa napríklad zaoberali problematikou toho, ako sa za účelom zvýšenia si politického vplyvu snažia najmä zastrešujúce organizácie environmentálnych MNO o rôzne taktiky vysporiadania sa s tým, že nereprezentujú demokratickými spôsobmi zvolených zástupcov verejnosti, pričom sa to má týkať najmä zastrešujúcich MNO na úrovni EÚ. V tomto kontexte je čoraz častejšou taktikou vlád niektorých štátov, vrátane členských štátov EÚ, snaha o elimináciu vplyvu MNO cestou ich diskreditácie ako agentov zahraničného vplyvu, ktorá sa stala predmetom aj akademického výskumu (pozri napr.: Matejová, Parker a Dauvergne, 2018).

Rámec možného teoretického východiska skúmania činnosti environmentálnych MNO, stručne zosumarizovaný v predošlom odseku, nie je možné považovať za výlučný. V akademickej knižnej publikácii úzko zameranej na rôzne oblasti výskumu činnosti environmentálnych MNO sa jej editori Finger a Princen (1994) rozhodli s touto skutočnosťou vysporiadať tak, že každý z nich vypracoval osobitnú kapitolu sumarizujúcu relevantné teoretické východiská. Odlišnosť teoretických východísk zosumarizovaných Fingerom (1994) spočíva v tom, že podľa Fingera (1994) je možné očakávať smerovanie vývoja výskumu environmentálnych MNO k novému teoretickému rámcu, ktorý bude zdôrazňovať možnosti environmentálnych MNO dostávať sa primárne do pozícií „agentov spoločenského vzdelávania“. Vzhľadom k vyššie uvedeným špecifikám inovatívneho konceptu BR je tento „alternatívny“ pohľad na teoretické východiská výskumu činností environmentálnych MNO možné považovať za relevantný.

Pre špecifické potreby nášho príspevku považujeme za čiastočne relevantné teoretické východiská diplomovej práce Krause (2008), ktorá sa zaoberala otázkou, či sú BR UNESCO vo Švédsku ideálnym konceptom pre rozvoj, alebo naopak iba neefektívnou značkou (pozn.: autorka použila výraz ktorého doslovný preklad do Slovenského jazyka je „neefektívny dekoratívny štítok“). Keďže táto práca spadá pod odbory humánna geografia a cestovný ruch (tzv. udržateľný turizmus), a nie pod odbor(y) výskumu týkajúceho sa riadenia vo verejnom sektore, a navyše ide o diplomovú prácu, považovali sme prebratie v tejto práci uvádzaných teoretických konceptov do nášho príspevku za nepatričné. Túto diplomovú prácu uvádzame preto, že v žiadnom inom akademickom texte sme nenašli tak rozsiahlu snahu o sumarizáciu [možného] teoretického rámca nami skúmanej problematiky ako v tejto diplomovej práci, a súčasne sme nenašli ani žiaden iný akademický text, ktorý by sa o sumarizáciu pre náš príspevok relevantného teoretického rámca pokúsil.

(Poznámka: pri výskume teoretického rámca sme našli aj naratív o tom, že širší kontext programu MAB spadá pod tzv. antropocén, t. j. geochronologické obdobie charakterizované intenzívnou ľudskou činnosťou s globálnymi negatívnymi vplyvmi na životné prostredie. Koncept antropocénu však spadá pod oblasť prírodných a historických vied, a nie vied o riadení. Navyše, podľa Fiske (2021) pre vyššie uvedený naratív neexistuje vo vedeckej obci konsenzus, a tento naratív súčasne môže odhaľovať priepasť medzi filozofiou (t.j. možnými teoretickými východiskami) a praxou aj preto, že antropocén začal byť inštitucionalizovaný).

2 Materiál a metódy skúmania

V tomto článku sme spracovali (i.) všetky nám dostupné akademické a oficiálne texty ktoré sa priamo týkajú zapájania zastrešujúcich organizácií environmentálnych aj ďalších vybraných MNO do riadenia aktivít v biosférických rezerváciách vo Švédsku a na Slovensku, (ii.) vybrané akademické texty, ktoré sa vyššie uvedenej problematiky týkajú nepriamo (ktorých relevanciu sme sa snažili vysvetliť priamo pri ich citovaní) a (iii.) relevantné informácie, ktoré sme našli na internete (viď napr. časť 3.2.4). Použili sme pritom štandardné metódy sekundárneho výskumu (analýzu, syntézu a pod.). V diskusnej časti 3.3 sme metódu komparácie použili v obmedzenej miere z dôvodov, že kým na Slovensku boli za BR vybrané územia s najprísnejšími špecifickými legislatívnymi formami ochrany prírody (t. j. národné parky a chránená krajinná oblasť (CHKO), vo Švédsku sú takto legislatívne chránené len vybrané jadrové zóny v troch BR).

3 Výsledky a diskusia

Štruktúru tejto časti článku sme prispôbili tomu, že prezentujeme výsledky takého pilotného výskumu, ktorého cieľom nebolo zovšeobecnenie, ale sumarizácia zistení za účelom ďalšej diskusie o metodicky správnom postupe výskumu v danej oblasti na Slovensku. Výsledky výskumu týkajúce sa Švédska slúžia, a v projekte referovanom v časti Grantová podpora budú slúžiť výlučne ako podnety, resp. na inšpiráciu pri hľadaní optimálnych metód výskumu na Slovensku.

Pokiaľ ide o výsledky výskumu týkajúce sa oboch uvedených krajín spoločne, ide najmä o zhodu v odbornej literatúre o tom, že zo strany UNESCO je ako základný a dlhodobý platný „soft law“ pre riadenie činnosti BR možné považovať dokument známy ako tzv. Sevilská stratégia, ku ktorému bol priložený aj štatutárny rámec pre svetovú sústavu BR (UNESCO, 1995). Tiež to, že za najaktuálnejší „soft law“ vo vzťahu k riadeniu činností v BR možno považovať tzv. technické smernice pre BR“ (UNESCO, 2021c). V zmysle uvedených smerníc je pri plánovaní a riadení aktivít na územiach BR potrebné aplikovať tzv. „participatívne plánovanie“. Nad rámec subjektov verejného sektora je v zmysle technických smerníc pre BR možné za najviac relevantných považovať stakeholderov z miestnych komunít, „tradičných autorít“, občianskej spoločnosti, súkromného sektora a vedeckej komunity. Pre potreby príspevku je, v tomto kontexte, vhodné uviesť, že environmentálne MNO a ich národné zastrešujúce štruktúry sami seba najčastejšie prezentujú ako kľúčových stakeholderov občianskej spoločnosti, pričom miera, v ktorej ich je možné považovať za „tradičné authority“ sa môže pomerne rýchlo meniť v čase a priestore, čo vytvára potrebu kontinuálneho výskumu v tejto oblasti.

Popri vyššie uvedených dokumentoch sú vo vzťahu k riadeniu BR relevantné aj vízia programu MAB a jeho misia na roky 2015 – 2025, uvedená v prácach zo Švédska (Sandström a Sahlström, 2021, s. 67; Heinrup a Schultz, 2017, s. 16).

Pokiaľ ide o účasť stakeholderov v rozhodovacích procesoch, odborná literatúra ako základnú normu medzinárodného práva zhodne uvádza Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach ŽP (tzv. a ďalej len „Aarhuský dohovor“). Táto medzinárodná právna norma síce nemá priamy účinok v práve EÚ, avšak zmenila právny pohľad na postavenie verejnosti (vrátane) MNO v správnych konaniach špecificky pokiaľ ide o záležitosti súvisiace s ochranou ŽP (Král, 2013, s. 486). Aarhuský dohovor „narušil klasickú koncepciu aktívnej legitímácie jednotlivcov v konaní pred správnymi orgánmi“, a verejnosti zainteresovanej na ochrane ŽP (na rozdiel od verejnosti zainteresovanej v iných oblastiach) zabezpečil právo účasti v rozhodovacích procesoch vo verejnej správe aj v prípade, ak „[národná] zákonodarná alebo výkonná moc nevykonala

príslušné normotvorné (všeobecne záväzné) kroky k vytvoreniu vhodných podmienok na implementáciu“ Aarhuským dohovorom stanovených subjektívnych práv občanov a občianskych združení v tejto veci (Král, 2013, s. 486).

3.1 Riadenie biosférických rezervácií a zapájanie stakeholderov do neho vo Švédsku

Vo Švédsku je v súčasnosti týchto sedem BR UNESCO: BR Kristianstads Vattenrike (od 2005), BR Východná krajina Vättern Scarp (od 2008), archipelág/súostrovie Lake Vänern (od 2010), BR archipelág/súostrovie Blekinge (od 2011), BR riečna krajina Nedre Dalälven (od 2011), BR Vindelälven-Juhttááhka (od 2019) a BR (od 2019) (Sandström a Sahlström, 2021). Spolu zaberajú zhruba sedem percent územia Švédska (Ibid., s. 3).

3.1.1 Riadenie národného programu Človek a biosféra vo Švédsku

Program MAB vo Švédsku riadi a koordinuje „Národný [programový] výbor, ktorý vymenúva Švédska národná komisia pre UNESCO a Rada pre biosféru (Heinrup a Schultz, 2017, s. 30).

Švédska národná komisia pre UNESCO, založená v roku 1951, má sídlo na Ministerstve školstva a výskumu. Jej členovia sú vymenúvaní vládou na štvorročné funkčné obdobia. Ide o poradenský orgán vlády v záležitostiach súvisiacich s UNESCO. Činnosť tejto komisie je súčasne zameraná aj na zvyšovanie povedomia o UNESCO a jeho aktivitách vo Švédsku (UNESCO, 2021b). Táto národná komisia schvaľuje návrhy Národného [programového] výboru MAB na vymenovanie kandidátskych lokalít za BR, ktoré sú po následnom rozhodnutí švédskej vlády zasielané Medzinárodnej koordinačnej rade MAB na konečné rozhodnutie (Heinrup a Schultz, 2017, s. 31). Aktuálna generálna sekretárka tejto komisie nastúpila do funkcie v auguste 2020, pričom neprišla z prostredia ochrany ŽP, ale z prostredia tzv. „kultúrnych otázok“ (Donor tracker, 2020).

Hlavným výkonným orgánom švédskej časti programu MAB je Rada pre biosféru. Tvoria ju koordinátori BR, a tiež národný koordinátor švédskeho programu MAB. V kompetencii tohto orgánu je okrem aktivít zameraných na zabezpečenie stability a kontinuity národného programu MAB aj facilitácia projektov na územiach jednotlivých BR a kandidátskych lokalít (Heinrup a Schultz, 2017, s. 31).

Smerovanie národného programu MAB, vrátane rozhodovaní o financiách, je vo Švédsku v kompetencii iného orgánu ako Rady pre biosféru, a to konkrétne v kompetencii tzv. Národného [programového] výboru MAB. Tento orgán sídli vo Švédskej agentúre na ochranu ŽP (SEPA, z angl. „[Swedish] Environmental Protection Agency“). Ide o národnú

verejnú agentúru zodpovednú za otázky ŽP. Výboru pre MAB predsedá zástupca SEPA. Ďalší členovia tohto výboru sú nominovaní (i.) Radou vlády pre TUR (tzv. 'Formas', ktorá financuje výskum), z (ii.) z transdisciplinárneho výskumného centra pre vedu o udržateľnosť „Štokholmské centrum reziliencie“ a (iii.) zo Švédskej agentúry pre lesy. Členom tohto výboru je aj národný koordinátor MAB, ktorý v ňom zastupuje Radu pre biosféru (tamtiež, s. 30). Tento [národný programový] výbor zasadá približne štyri až päťkrát do roka.

Podľa Heinrupa a Schultza (2017, s. 31) predstavoval program MAB „vlajkový projekt, na ktorý boli v SEPA veľmi hrdí. Citovaní autori však súčasne skonštatovali, že členovia Národného [programového] výboru v interviách s nimi prezentovali názor, že program MAB vo Švédsku je poddimenzovaný a podfinancovaný. V tejto súvislosti uvádzaní autori tiež uviedli, že samotný koordinátor národného programu MAB pracoval na tejto činnosti len na polovičný úväzok aj napriek tomu, že do náplne jeho práce spadali aj vytváranie sietí a koordinácia aktivít na národnej aj medzinárodnej úrovni. Podľa týchto autorov si členovia výboru MAB želali nielen navýšenie financií, ale aj rozšírenie výboru a zvýšenie počtu zodpovedných orgánov tak, aby program MAB mohol lepšie reflektovať rôzne sektory spoločnosti vo všetkých troch dimenziách TUR (tamtiež, s. 34).

3.1.2 Relevantný právny rámec

BR ako také vo Švédsku neboli vymedzené a ani začlenené do legislatívy Švédska. Na oficiálnej internetovej stránke SEPA Sverigesnationalparker.se, obsahujúcej informácie o švédskych národných parkoch od ich jednotlivých správ, sme našli text tvrdiaci že švédske BR „dopĺňajú národné parky, rezervácie a iné oblasti s vysokými prírodnými a kultúrnymi hodnotami“ a že „nechránia územie v právnom zmysle“ (Sverigesnationalparker.se, 2023). Podľa Sandströma a Sahlströma (2021) sa však národné parky nachádzajú na územiach troch švédskych BR (v/na archipelágu/súostroví Lake Vänern, v riečnej krajine Nedre Dalälven a v BR Voxnadalen). A napríklad v BR Východná krajina Vättern Scarp sa nachádza 28 území chránených v rámci programu Natura 2000 a 34 prírodných rezervácií (Ibid.). V citovanej publikácii sme nenašli informáciu o tom, že by najprísnejšia forma legislatívnej ochrany ŽP, t.j. napr. formou začlenenia územia do národného parku, bola aplikovaná mimo jadrových zón BR (poznámka: z dôvodu kapacitných obmedzení vyplývajúcich z toho, že náš výskum sa takmer dominantne zameriaval na BR na Slovensku, sme nemali kapacity preskúmať, či sa mimo jadrových zón švédskych BR nenachádzajú napr. prírodné rezervácie alebo iné územia s legislatívne upravenou ochranou ŽP).

V nominačných formulároch BR bolo uvedených trinásť rôznych právnych aktov, a tiež aj národné ciele kvality v oblasti ŽP (Elbakidze, Hahn, Mauerhofer et al., 2013, s. 178). Medzi uvedenými právnymi aktami bolo desať individuálnych zákonov, a jeden zákonník (environmentálneho práva). Popri zákonoch týkajúcich sa ochrany prírody išlo aj o zákony o kultúrnych pamiatkach a kultúrnom dedičstve, poľovníctve, lesníctve, rybárstve, plánovaní a výstavbe, železničiach a cestách. Výskum Elbakidze, Hahn, Mauerhofer et al. (2013) preukázal, že koncept BR nebol do legislatívy Švédska implementovaný cez špecifickú legislatívu, ale len cez tzv. „soft law“ (Karlsson, 2008).

Výsledky výskumu Elbakidze, Hahn, Mauerhofer et al. (2013) poukázali aj na to, že kým v dokumentoch stanovujúcich právny rámec riadenia BR na Ukrajine títo výskumníci našli, mimo iných hľadaných výrazov, aj výrazy „verejní stakeholdri“ a „sociálni stakeholdri“, tak v dokumentoch týkajúcich sa BR vo Švédsku žiadne podobné výrazy nenašli. Jediným z vyhľadávaných kľúčových slov, ktoré Elbakidze, Hahn, Mauerhofer et al. (2013) v dokumentoch stanovujúcich právny rámec BR vo Švédsku našli, boli kľúčové slová „zachovávanie resp. ochrana prírody“ (Elbakidze, Hahn, Mauerhofer et al., 2013, s. 178).

3.1.3 Riadenie činností v jednotlivých biosférických rezerváciách vo Švédsku

S výnimkou vyššie spomenutých kompetencií Rady pre biosféru a Národného programového výboru MAB sú švédske BR riadené na lokálnej úrovni. Podľa Heinrupa a Schultza (2017, s. 15) sa na ich riadení podieľajú stakeholderi, ktorí reprezentujú široké spektrum rôznych aktérov v spoločnosti (napr. MNO, vlastníkov pôdy, inštitúcie verejného sektora a podnikateľov).

Štúdia Sandströma a Sahlströma (2021, s. 14), ktorá sa zaoberala sumarizovaním a porovnávaním poznatkov o riadení činností v siedmych švédskych BR z teoretického aj praktického hľadiska, poukázala okrem iného aj na to, že v tejto oblasti je menej výskumu v oblasti spoločenských vied ako v ostatných vedných oblastiach. Vlastný výskum Sandströma a Sahlströma (2021) sa snažil o komparatívnu analýzu „výziev a faktorov úspechu“ jednotlivých švédskych BR“ založenú na výskume odpovedí širokého spektra stakeholderov na otázky týkajúce sa napr. organizačných zmien v riadení BR, reprezentatívnosti a legitímnosti riadiacich orgánov a stakeholderov, financovania a výsledkov aktivít implementovaných v BR (tamtiež, s. 66 – 77). Citovaní autori poukázali na to, že niekoľko BR prešlo od ich začlenenia do siete UNESCO procesmi organizačných zmien, po ktorých sa užšie prepojili s im prislúchajúcimi samosprávami, do ktorých boli aj viac inštitucionálne začlenené (tamtiež, 2021, s. 75). Zdôraznili tiež potrebu preskúmania reprezentatívnosti jednotlivých organizácií a aktérov, a to

aj z dôvodov súvisiacich s rizikami straty ich legitimacy a spoločenského významu. Tiež zdôraznili už vyššie spomínanú otázku nízkej miery financovania BR, pričom uviedli aj staršie výskumné štúdie, ktoré na tento možný problém upozornili, a zdôraznili potrebu opätovného preskúmania tejto oblasti. Za ďalšie z aktuálnych výziev uviedli tie ktoré sa týkajú procesov identifikácie a rozvíjania identity BR, a to ako v rámci vlastných aktivít organizácií BR, tak aj medzi verejnosťou. Uviedli, že niektoré BR si pre túto oblasť už vyžiadali pomoc „zhora“, t. j. od národného koordinátora programu MAB (tamtiež, s. 75 – 76).

Citovaní autori tiež poukázali na výzvy pre profesionálny rozvoj zamestnancov tzv. hybridných organizácií, a to s poukázaním na riziká „skĺznutí z misie“ zo strany organizácií a ich zamestnancov. V tejto súvislosti uviedli, že vo švédskych BR „existuje jemná rovnováha medzi zapojením a zodpovednosťou jednotlivých členov riadiacich orgánov vo vzťahu k operatívnej zodpovednosti riadiacich úradov BR. Kompromisy sú neustále potrebné, pretože príliš veľké alebo nesprávne nasmerovanie týkajúce sa riadenia participujúcich organizácií môže viesť k neželaným posunom v práci, známym ako „skĺznutia z misie“ Sandström, Sahlström, 2021, s. 70).

3.1.4 Zapájanie stakeholderov a ich zastrešujúcich organizácií do riadenia programu MAB

Spomedzi dostupných relevantných dokumentov v anglickom jazyku sme explicitné zmienky o zapojení zastrešujúcich štruktúr občianskych organizácií našli jedine v publikácii Úradu vlády Švédska (2021), ktorá sa týkala správy o implementácii Agendy 2030. „Za účelom lepšej facilitácie konzultácií spolupracoval Úrady vlády s rôznymi sieťami a zastrešujúcimi organizáciami: Medzinárodnou obchodnou komorou, konfederáciou zamestnávateľov „Enterprise“, Švédskym združením miestnych a krajských samospráv, vládnu radou pre TUR ‘Formas, odborárskou organizáciou ‘Union to Union’, a s národným orgánom pre dialóg a konzultácie medzi vládou a občianskou spoločnosťou ‘NOD’. Aby sa zabezpečilo zohľadnenie perspektívy detí a mladých ľudí v správe, osobitne sa uskutočnili konzultácie s [MNO] ‘Švédska asociácia OSN’ a [národnou radou mládežníckych organizácií] ‘LSU’ (tamtiež, s. 18).

Pokiaľ ide o implementáciu programu MAB vo Švédsku, podľa Heinrupa a Schultza (2017, s. 31) sú komunikácia, vytváranie sietí a výmena skúseností jeho prirodzenou ústrednou súčasťou. „Každoročne sú organizované národné stretnutia, konferencie a workshopy, často v samotných BR alebo v kandidátskych územiach“ (tamtiež).

Podľa citovaných autorov môže koncept BR pomôcť k takému riadeniu, v ktorom samotné BR ako subjekty môžu slúžiť ako platformy na spoluprácu, a to napríklad evidenciou a

koordináciou existujúcich lokálnych iniciatív, aktérov a skúseností. Títo autori tento ich názor podopreli odkazom na švédsku delegáciu pre Agendu 2030, podľa zástupcov ktorej na globálne výzvy existujú hlavne lokálne riešenia, a preto je dôležité, aby samosprávy pri implementácii Agendy 2030 formou lokálnych riešení spolupracovali s podnikateľským sektorom, MNO a miestnymi združeniami. BR podľa citovaných autorov ponúkajú platformy a príležitosti na spoluprácu naprieč administratívnymi alebo geografickými hranicami, medzi jednotlivými sektormi a medzi rôznymi úrovňami riadenia (tamtiež, s. 38). Koordinátori švédskych BR podľa týchto autorov „pri svojej práci používajú termíny z literatúry o adaptívnom riadení ako napr. „arény pre spoluprácu“ a „zastrešujúce organizácie“ združujúce rôznych aktérov a iniciatívy. Široké zastúpenie aktérov a záujmov v [riadiacich] organizáciách BR a projektoch [na územiach BR] ilustrujú prax v tejto oblasti“ (tamtiež). Citovaní autori však na príklade prípravnej štúdie týkajúcej sa rozvoja turizmu v BR na súostroví Blekinge, iniciovanej ‘kanceláriou BR’, poukázali na nedostatky pri koordinácii snáh o zapojenie stakeholderov do pôvodnej prípravy. Následne schválený väčší projekt na podporu turizmu preto obsahuje aj zámer vytvoriť sieť medzi lokálnymi podnikateľmi, tvorcami zážitkov balíčkov (produktov cestovného ruchu), a vytvoriť prepojenie medzi pobrežím a ostrovmi s novými trasami a marketingom existujúcich trás pod tou istou zastrešujúcou organizáciou (tamtiež, s. 31).

Sandström a Sahlström (2021, s. 39 – 42) ako príklad špecifickosti riadenia jednotlivých švédskych BR uviedli rezerváciu okolo rieky Nedre Dalälven (nazývanej tiež rieka Dal). Zdôraznili, že táto BR sa nachádza až v deviatich rôznych samosprávach, pričom jej územie presahuje trisťtisíc hektárov. Hlavným riadiacim orgánom tejto NR je záujmová asociácia, ktorej riadiaci orgán (tzv. Radu) tvoria zástupcovia všetkých deviatich samospráv, ktorí pochádzajú z radov komunálnych politikov (pôvodne to bolo iba z radov starostov, čo však bolo zmenené, a následne môžu členovia tohto riadiaceho orgánu BR zastávať v samosprávach rôzne funkcie). Záujmová asociácia si navyše za účelom riadenia BR založila obchodnú spoločnosť. Avšak popri tomto všetkom, je navyše riadenie NR ešte úzko previazané aj na spoluprácu s riadiacimi orgánmi projektu v schéme EÚ s akronymom LEADER. Nad rámec tejto pomerne komplikovanej štruktúry riadenia BR okolo rieky Nedre Dalälven bola navyše zriadená aj „Rada pre rozvoj“ ako poradný orgán združujúci zástupcov akademickej obce, MNO, orgánov samospráv a ďalších takých organizácií, ktoré nie sú zastúpené v Rade záujmovej asociácie (t.j. v Rade hlavného riadiaceho orgánu BR). Účelom tohto poradného orgánu, ktorý sa schádza raz za dva roky, je aj získania širšej podpory pre riadiace orgány BR a tiež aj zabezpečenie vyššej účasti na podujatiach organizovaných BR zo strany subjektov ktoré sa na jej riadení priamo nepodieľajú. V apríli 2019 sa stretnutia tohto poradného orgánu

zúčastnilo osemnásť zástupcov univerzít, MNO, súkromného sektora a rôznych subjektov verejného sektora.

3.2 Riadenie biosférických rezervácií a zapájanie stakeholderov do neho na Slovensku

Na Slovensku sa nachádzajú v súčasnosti tieto štyri BR UNESCO, respektíve ich časti: Slovenský kras (od 1977), Poľana (od 1990), časť bilaterálnej BR Tatry (od 1992) a časť trilaterálnej BR Východné Karpaty (od 1998).

3.2.1 Riadenie národného programu Človek a biosféra na Slovensku

Slovenská republika zohráva pri implementácii programu UNESCO MAB významnú úlohu. Prvá BR na Slovensku, Slovenský kras, bola vyhlásená už v roku 1977. Slovensko zároveň zdieľa svetové prvenstvo pri vyhlasovaní cezhraničných BR – v roku 1992 bola vyhlásená bilaterálna BR Tatry (Slovensko, Poľsko) a v roku 1998 vznikla prvá trilaterálna BR Východné Karpaty (Slovensko, Poľsko, Ukrajina, v roku 1993 bola vyhlásená BR medzi slovenskou a poľskou stranou a v roku 1998 sa k územiu pričlenila aj ukrajinská časť. BR Poľana, ktorá vznikla v roku 1990, patrí v ostatných rokoch medzi najlepšie manažované územia na svete (Fabriciusová, Miňová, 2022; TASR, 2022). Všetky 4 BR sú súčasne chránenými úzermi (3 sú národným parkom a 1 chránenou krajinnou oblasťou) (ŠOP SR, 2021).

Na národnej úrovni sú aktivity UNESCO koordinované Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky (MZVaEZ SR) a prostredníctvom Slovenskej komisie pre UNESCO (SK UNESCO), ktorá bola zriadená na základe uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 6 zo dňa 12. januára 1993, po predchádzajúcom zániku Česko-slovenskej federatívnej republiky a súčasne aj česko-slovenskej komisie pre UNESCO. Problematiku BR vecne zastrešuje Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR). Implementácia Programu MAB UNESCO je v Slovenskej republike koordinovaná prostredníctvom Slovenského výboru pre program Človek a biosféra, ktorý bol ustanovený dňa 9. marca 1993 výkonným tajomníkom Slovenskej komisie pre UNESCO ako poradný orgán ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky. Tento výbor je organizačnou súčasťou Slovenskej komisie pre UNESCO, ktorá spadá pod MZVaEZ SR. Nadviazal na prácu a výsledky bývalého Československého výboru pre program MAB UNESCO, ktorý pracoval od roku 1971. Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 338 z 12. apríla 1994 schválila návrh na zabezpečenie medzinárodných programov UNESCO v SR a uvedeným rezortom uložila úlohu „vytvárať priebežne podmienky na realizáciu medzivládneho programu Človek a

biosféra“ (Vološčuk, 1998). V nadväznosti na zmenu štatútu Slovenskej komisie pre UNESCO bol aj Slovenský výbor MAB v roku 2016 opätovne obnovený. V súčasnosti má Slovenský výbor MAB 23 členov z výskumných a vzdelávacích inštitúcií, z Koordinačných rád príslušných BR, zo ŠOP SR, z obhospodarovateľov pozemkov a inštitúcií verejnej správy. Manažment Slovenského výboru MAB predstavujú traja ľudia: predseda, podpredseda a tajomník. Úlohou slovenského výboru MAB je koordinácia aktivít v BR UNESCO v Slovenskej republike s cieľom ich udržateľného rozvoja. Okrem aktivít smerujúcim k slovenským BR, Slovenský výbor MAB participuje na rôznych medzinárodných projektoch. V roku 2018 sa členovia Slovenského výboru MAB stali poradcami v expertných skupinách: Technical guidelines for BR UNESCO a Ad hoc group for BR UNESCO. V súvislosti s uvedeným je však potrebné dodať, že financovanie aktivít a manažmentu, tak Slovenského výboru MAB, ako aj samotných BR je na Slovensku výrazne poddimenzované (ŠOP SR, 2021)

3.2.2 Relevantný právny rámec

Napriek tomu, že sa na BR vzťahujú medzinárodné záväzky prijaté Slovenskou republikou, neboli BR vymedzené a ani začlenené do slovenskej legislatívy (t.j. rovnako ako vo Švédsku). „Aj keď novelou zákona NR SR č. 543/2002 o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov Z. z. účinnnej od 1.1.2014 sa situácia zmenila, a BR bol stanovený štatút území medzinárodného významu, stále chýba podrobnejšie určenie ich pôsobnosti a kompetencií vo vzťahu k ostatným subjektom v ich území, ako aj určenie ich inštitucionálnej samostatnosti“ (Vitálišová, Miňová, Vaňová, 2021). Vymedzenie a právne postavenie BR sa komplikuje o to viac, že územia BR neplnia len ochranársku funkciu, danú ochranou biodiverzity, ekosystémov a krajiny, ale aj funkciu rozvojovú, zameranú na udržateľný hospodársky a socio-ekonomický rozvoj miestneho obyvateľstva a logistickú, ktorej prioritou je podpora vedy, výskumu a vzdelávania s dôrazom na budovanie partnerstiev na lokálnej, regionálnej a medzinárodnej úrovni.

Jediný právny dokument, ktorý o BR na Slovensku priamo pojednáva, je zákon NR SR č. 6/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov, kde sa BR spomínajú výlučne v § 17 ods. 11 a § 28 ods. 1, v zmysle ktorých sú BR územiami medzinárodného významu a to vzhľadom na to, že sa na ne vzťahujú záväzky vyplývajúce z medzinárodných programov, dohôd alebo dohovorov, ku ktorým Slovenská republika pristúpila. Samotný pojem „biosférická rezervácia“ však definovaný, zákonom alebo právnym predpisom nižšej právnej sily, nie je. Zároveň v žiadnom

inom právnom predpise Slovenskej republiky a predpisoch nižšej právnej sily sa nenachádza ani len odkaz na pojem „biosférické rezervácie“.

Okrem Zákona o ochrane prírody a krajiny sa BR, ako území, ktoré plnia ochranársku funkciu (jedna z troch funkcií BR) dotýkajú aj ďalšie všeobecne záväzné právne predpisy so zameraním na starostlivosť o životné prostredie a súvisiace predpisy, napr. zákon NR SR č. 388/2021 Z.Z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov, zákon NR SR č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie, zákon NR SR č. 364/2004 Z. z. o vodách, zákon NR SR č. 216/2018 Z. z. o rybárstve, zákon NR SR č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov. Vzhľadom na to, že územia BR sú zložené nielen z chránených území, ale aj z katastrálnych území obcí, sú súčasťou území vyšších územných celkov a okrem ochranárskej funkcie plnia aj funkciu rozvojovú a logistickú, dotýkajú sa nich aj ďalšie všeobecne záväzné právne predpisy napr. zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, zákon NR SR č. 309/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 369/2008 o podpore regionálneho rozvoja, zákon SNR č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon), zákon NR SR č. 79/2015 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon NR SR č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a i. Rovnako, ako vo Švédsku, aj na Slovensku je koncept BR do legislatívy implementovaný prostredníctvom „soft law“.

Fungovanie a manažment BR upravujú v súlade s vyššie uvedenými a ďalšími právnymi predpismi aj programové a koncepcné dokumenty, priestorovo-plánovacie dokumenty a sektorové dokumenty na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, a to napr.:

- **Programové a koncepcné dokumenty** (zamerané na všestranný rozvoj územia): Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030, ktorá je základným implementačným dokumentom Agendy 2030 a tiež plní funkciu Národnej stratégie rozvoja; Programy hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja samosprávnych krajov; Programy hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obcí, Habitats/Birds Directive, Manažment Plan pre N2000 územie, Program starostlivosti o NP, Species Conservation Plan, Národné programové dokumenty dotýkajúce sa ochrany prírody a krajiny, ochrany biodiverzity a udržateľného rozvoja, Krajinno-ekologický plán a i.
- **Priestorovo-plánovacie dokumenty**: Koncepcia územného rozvoja Slovenskej republiky; Územné plány vyšších územných celkov, Územné plány obcí; Územný systém ekologickej stability; Regionálny územný systém ekologickej stability; Miestny územný systém ekologickej stability a i.

- **Sektorové dokumenty** (zamerané na špecifické oblasti rozvoja území, napr. enviromentálna oblasť, cestovný ruch, sociálna oblasť, ekonomická oblasť a i.): Stratégia enviromentálnej politiky Slovenskej republiky do roku 2030; Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2030; Strategický plán rozvoja dopravy SR do roku 2030; Strategický plán Spoločnej poľnohospodárskej politiky 2021 – 2027, Program rozvoja vidieka, Strategický plán SPP, Vodný plán, realizované štúdie a zámery po transformačnom procese a i.

Napriek mnohým dokumentom, ktoré ovplyvňujú a regulujú život v BR na Slovensku, ani jedna zo slovenských BR nemá vypracovanú Stratégiu rozvoja BR. Prvý „pokus“ o vytvorenie rámcového dokumentu zameraného na rozvoj BR na Slovensku realizovala správa BR Poľana v spolupráci s OZ Pronatur, kedy bol vypracovaný Akčný plán BR Poľana na roky 2014 – 2018.

3.2.3 Riadenie činností v jednotlivých biosférických rezerváciách na Slovensku

Pod pojmom správa BR sa rozumejú štruktúry a procesy, ktoré určujú spôsob rozhodovania o BR, a ako sú zahrnuté do procesu rozhodovania zainteresované strany (rozumej lokálne komunity žijúce v rámci územia BR, mimovládne organizácie a združenia zaoberajúce sa ochranou prírody a pod.). Samotné Technické usmernenie pre BR z roku 2021 uvádza, že status BR je rôzny od štátu k štátu, kedy v niektorých štátoch sú BR uznané na národnej úrovni podľa osobitných právnych predpisov a sú súčasťou národnej alebo regionálnej správy, a v iných štátoch je vymedzená len jadrová zóna BR. Prístupy pre riadenie BR sú preto rôzne (najmä ak ide o spôsob zapojenia komunit a zainteresovaných strán) a niekedy sa dokonca líšia aj v rámci BR v rámci jedného štátu. Technické usmernenie pre BR z roku 2021 však z hľadiska správy a riadenia BR (v bode 141.) odporúča, aby sa v rámci správy BR zabezpečili také organizačné opatrenia, ktoré zabezpečia účasť okrem iného verejných orgánov, miestnych komunit a súkromných záujmových skupín pri navrhovaní a vykonávaní funkcií BR.

Preto je možné zhrnúť, že status a riadenie konkrétnej BR v zásade vždy vychádza z právneho poriadku každého jednotlivého štátu, ktorý pristúpil k programu MAB UNESCO a zaviazal sa dodržiavať okrem iného aj zásady pre existenciu BR. Z uvedeného dôvodu je riešenie postavenia a riadenia BR jedinečné pre každý štát, v ktorom sa BR nachádzajú a niekedy doslova aj pre každú jednu BR v rámci jedného štátu.

V súčasnosti „manažment jednotlivých BR na Slovensku koordinuje ŠOP SR v spolupráci s pracovníkmi správ národných parkov a chránených krajinných oblastí, ktorých súčasťou sú aj BR. Zodpovednosť za veľkoplošné chránené územie je preto úzko spätá s plnením úloh v rámci agendy BR“ (Vitálišová, Miňová, Vaňová, 2021, s. 62).

Skutočnosťou je, že pracovníci správy realizujú úlohy BR popri prioritných úlohách a z pridelených finančných prostriedkov na činnosť správy, čo je ale nedostačujúce.

Napriek uvedenému je možné tvrdiť, že aj na Slovensku existuje prístup riadenia BR participatívne, z lokálnej úrovne. Spôsob riadenia BR so zapojením stakeholderov je na Slovensku uplatňovaný v BR Poľana, ktorá je nielen na Slovensku, ale aj vo svete pozitívnym príkladom manažovania a spolupráce (za čo jej manažérka a aktuálna predsedníčka Slovenského výboru MAB Ing. Vladimíra Fabriciusová PhD. získala Cenu Michela Batisa za najlepší manažment BR na svete (Mrázová, Gúziová (2017)).

Manažment riadenia záujmov v území BR Poľana je zastrešovaný koordinačnou radou a má participatívny charakter. Koordináčna rada je poradným orgánom, ktorého členovia sú s územím BR prepojení svojou pôsobnosťou, záujmami, a sú nápomocní pri riešení konkrétnych problémov týkajúcich sa predovšetkým zachovania prírodných hodnôt, ale i pri riešení problémov v rôznych oblastiach (poľnohospodárstvo, lesníctvo, turizmus a i.). Koordináčna rada BR Poľana je zložená zo zástupcov čelných predstaviteľov primárnych stakeholderov. Sú nimi majitelia a užívatelia pozemkov, zástupcovia samospráv, mimovládneho sektora, vzdelávacích a výskumných inštitúcií, podnikateľských subjektov, či štátnych inštitúcií. Členovia koordinačnej rady BR Poľana sa stretávajú a zasadajú pravidelne niekoľkokrát za rok, príp. podľa potreby (pri riešení konkrétnych problémov územia BR).

BR Poľana však nie je jedinou BR, ktorá má oficiálne zriadený „orgán“. BR Tatry má od roku 1998 zriadenú Radu BR Tatry, ktorá predstavuje poradný, iniciatívny a expertízny zbor riaditeľa Správy TANAPu. Napriek tomu, že má rada participatívny charakter a je zložená zo zástupcov samospráv a užívateľov lesov v BR Tatry, jej činnosť je v dôsledku neriešených systémových opatrení v oblasti legislatív obmedzená.

Problémom je, že BR bez riadiacich orgánov s právnou subjektivitou, resp. vo všeobecnosti bez riadiacich orgánov, nemajú rozhodovacie právomoci súvisiace s riadením rozvoja BR a ich odporúčania nemajú pre volené orgány samospráv obcí záväzný charakter. Je preto na konkrétnom starostovi a obecnom zastupiteľstve, či konečné rozhodnutie o území, ktoré je súčasťou BR, bude v súlade s odporúčaním rady BR alebo nie. Tento fakt je problémom najmä pri územiach BR v ktorých záujmy a investičné aktivity developerov (napr. BR Tatry) sú častokrát silnejšie ako všeobecný a všestranný udržateľný rozvoj územia BR v súlade s princípmi programu MAB UNESCO.

Na rozdiel od Rady BR Tatry, Koordináčna rada BR Poľana (po obštrukciách zo strany štátnych orgánov) získala v roku 2022 právnou subjektivitu a stala platformou so všetkými právnymi náležitosťami - občianskym združením s názvom „Koordináčna rada BR Poľana“,

v zmysle zákona SNR č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. Ako uviedla na svojej webovej stránke ŠOP SR (2022), „poslaním občianskeho združenia Koordinačná rada BR Poľana je: zabezpečovať manažment BR Poľana, implementovať medzinárodný Program UNESCO Človek a biosféra na participatívnom princípe, vytvárať udržateľný model inštitucionálneho, funkčného a finančného postavenia BR Poľana, budovať partnerstvá, propagovať a zachovávať tradície a remeslá, vyvíjať a podporovať aktivity zamerané na organizovanie verejnoprospešných aktivít v regióne“.

Aj napriek tomu, že sa na prvý pohľad zdá systém manažmentu činností BR pomerne jasný, opätovne sa však vraciame k problému legislatívneho, organizačného a inštitucionálneho začlenenia a systému financovania BR a ich riadiacich orgánov na Slovensku, ktorý spôsobuje „kolízie“ nielen v samotnom riadení činností BR, ale aj medzi inštitúciami ochrany prírody a samosprávami obcí a rozvojovou a ochranárskou funkciou. Tiež je potrebné dodať, že úspešnosť riadenia BR ovplyvňujú ďalšie faktory, ako napríklad vlastnosti a osobnostné kvality „vodcov“ a manažérov BR, veľkosť územia BR a počet sídel, atraktivita územia BR z pohľadu rôznych funkcií, ktoré územia plnia (bývanie, rekreácia, podnikateľská činnosť a i.) a i., čo je možné vidieť aj na fungovaní a riadení štyroch BR nachádzajúcich sa v relatívne tesnej blízkosti na pomerne malom území Slovenskej republiky.

3.2.4 Zapájanie stakeholderov a ich zastrešujúcich organizácií do riadenia programu MAB

Ako uvádzame vyššie, implementáciu Programu MAB UNESCO v Slovenskej republike koordinuje Slovenský výbor MAB, ktorý má v súčasnosti 23 členov zastupujúcich výskumné a vzdelávacie inštitúcie, Koordinačné rady príslušných BR, ŠOP SR, obhospodarovateľov pozemkov a inštitúcie verejnej správy. Napriek tomu, že v Slovenskom výbore MAB nie sú zastúpení členovia tretieho sektora (s výnimkou Ing. Zuzany Guziovej z MNO „Ochrana dravcov na Slovensku“, ktorá je tajomníčkou SV MAB), a len v malej miere sú v SV MAB zastúpené podnikateľské subjekty a občania (najmä prostredníctvom zástupcov jednotlivých BR), je možné tvrdiť, že na implementácii a riadení programu UNESCO MAB participujú stakeholderi z rôznych oblastí a sektorov.

„Za originálny slovenský fenomén druhej polovice 90. rokov minulého storočia možno označiť Grémium tretieho sektora (G3S) (Huba (2009, s. 143 – 144), vytvárajúci spoločnú platformu pre záujemcov z radov MNO. G3S sa stalo partnerom ostatných sektorov spoločnosti. Získalo si kredit a meno doma i v zahraničí, po čase sa však rozpadlo na báze vnútorných rozporov a klesajúcej vzájomnej dôvery medzi kľúčovými osobnosťami vo vedení,

ako aj zmenou celkovej atmosféry v spoločnosti. Prvým tematickým zoskupením, ktoré opustilo rady MNO pod krídlami G3S, bola práve skupina environmentálne zameraných MNO, zastrešená Ekofórom (Huba a Trubíniová, 1997⁴, In: Huba, 2009). Ekofórum, pôvodne Fórum ochrancov a tvorcov ŽP (Huba, 2020, s. 10), bolo ako formálna zastrešujúca organizácia environmentálnych MNO formálne založené v roku 2006 (Laiferová, 2016). Už skoršie však, ako neformálna štruktúra, spolupracovalo na prelome tisícročí s MŽP SR (Huba, 2020, s. 18). Na jeho internetovej stránke www.ekoforum.sk však v sekcii „Tlačové správy“ nateraz posledná tlačová správa pochádza z roku 2007. Webstránka Ekofóra je aj v súčasnosti aktívne využívaná na zber podpisov pod hromadné pripomienky, vid' sekcia „Petície“.

Podľa Hubu (2020, s. 13) „tretí sektor na Slovensku využíval a využíva [na komunikáciu na internete] najmä služby Changenetu a Ekofóra, stránku www.ochranari.sk a špecializovaných skupín na Facebooku“. V tejto súvislosti je potrebné dodať, že na úvodnej stránke www.changenet.sk bol v období desiatich rokov 2011 – 2020 publikovaný len jeden článok, a že webstránka www.ochranari.sk patrí k neformálnemu zoskupeniu ľudí. Súčasne v roku 2020 vznikla webstránka www.mojapeticia.sk, na ktorej je možné nájsť hromadné pripomienky viacerých environmentálnych MNO (zverejnené tam za účelom zberu podpisov). V roku 2021 vznikla aj platforma www.oslobodme.sk, ktorá sa zaoberá výlučne reformou slovenských národných parkov (NP), a má preto priamy presah na tri zo štyroch slovenských BR (Tatranského národného parku, Národného parku Poloniny a Národného parku Slovenský Kras). Popri Ekofóre uviedla Laiferová (2016, s. 50 – 51) ako ďalšie zastrešujúce organizácie MNO existujúce na Slovensku Radu mládeže Slovenska (www.mladez.sk) a SocioFórum (www.socioforum.sk).

3.2.5 Zapájanie environmentálnych MNO a ich zastrešujúcich organizácií do riadenia BR

Vo všeobecnosti je možné tvrdiť, že reálne fungujúce BR, resp. ich koordinačné rady predstavujú platformy pre spoluprácu a koordináciu aktivít v území BR naprieč pomerne širokým a rôznorodým spektrom subjektov pôsobiacich v území. Spoluprácu a zapojenie MNO do riadenia aktivít BR na Slovensku demonštrujeme na príklade BR Poľana, ktorá podľa nás predstavuje pozitívny príklad manažovania a spolupráce.

V rokoch 2014 – 2015 ŠOP SR, CHKO Poľana, SV MAB vďaka spolupráci s OZ Pronatur v rámci blokového grantu pre mimovládne organizácie (MNO) a podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce realizovala projekt „Príroda ľuďom – ľudia prírode“. Potreba projektu vyplynula z nesytemovosti riadenia BR na Slovensku, ako aj nedostatočného

vnímania ich významu verejnosťou. Cieľom projektu bolo na modelovom príklade BR Poľana nastoliť systémový a strategický model riadenia podporený dokumentmi strategického i akčného charakteru, zlepšiť vnímanie BR verejnosťou a zainteresovanými subjektmi. Bola vytvorená koordinačná rada BR. Jej vytvorenie bolo tiež jednou z reakcií na pripomienky Medzinárodnej koordinačnej rady UNESCO na periodické hodnotenie BR Poľana za roky 2000 – 2010. Ďalšou z dôležitých pripomienok bolo zapojenie tzv. stakeholdrov do riadenia BR Poľana. V rámci projektu boli vypracované zásadné dokumenty súvisiace s jej riadením a rozvojom (napr. Akčný plán BR Poľana) a uskutočnené prvé z naplánovaných opatrení (aplikácia participatívneho riadenia BR, ustanovenie riadiacej rady BR, realizácia vzdelávacích aktivít, komunikácia prostredníctvom sociálnych sietí a i.). Projekt pomohol k prehĺbeniu dôvery, zlepšeniu komunikácie a spolupráce medzi zástupcami ochrany prírody a subjektmi hospodáriacimi v oblasti a tiež v informovaní miestneho obyvateľstva o hodnotách územia, v ktorom žijú (OZ Pronatur, 2022)

„Občianske združenie Pronatur je dobrovoľnou záujmovou organizáciou osôb združených v zmysle zákona SNR č. 83/1990 Zb. v platnom znení, ktorá bola založená v roku 2007 s cieľom podporovať ochranu prírody a životného prostredia, trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti s dôrazom na vyvážený regionálny rozvoj, podporu marginalizovaných skupín spoločenstva, občianskej participácie a podporu zdravého životného štýlu. Dosiahnutie uvedených cieľov je realizované s pomocou využívania geoinformačných technológií a služieb“ (OZ Pronatur, 2022).

Projekt „Príroda ľuďom – ľudia prírode“ bol realizovaný v rokoch 2014 – 2015 s podporou Švajčiarskeho finančného mechanizmu a Nadácie Ekopolis. Partnermi projektu boli BR Poľana, BR Entlebuch (Švajčiarsko), Vysoká škola Rapperswil (Švajčiarsko), Slovenský výbor MAB a Univerzita v Berne. Do riadenia aktivít BR Poľana boli aj po ukončení projektu (a aj v súčasnosti sú) zapojené ďalšie MNO, ktoré sú zamerané nielen na ochranu prírody a životného prostredia, ale aj na zachovávanie tradícií a hodnôt územia, rozvoj športového zázemia, turistiky a cykloturistiky a pod.

3.3 Diskusia

Napriek tomu, že Švédsko a Slovensko sú krajiny pomerne rozdielne, či už ide o politické zriadenie, rozlohu, počet obyvateľov, klimatické podmienky, prírodné bohatstvo, kultúru, ekonomiku, školstvo a i., v súvislosti s riadením BR identifikujeme niekoľko spoločných znakov, resp. problémov, ktoré ovplyvňujú ich rozvoj. Z informácií uvedených v časti 3 je evidentné, že implementáciu programu MAB, ako aj úroveň participácie zainteresovaných

subjektov do riadenia aktivít jednotlivých BR vo Švédsku a na Slovensku limitujú inštitucionálne a finančné rámce (personálne poddimenzovanie a podfinancovanie), ktoré súvisia s právnym postavením BR.

V prípade právneho postavenia BR či už ide o právne postavenie vo Švédsku, na Slovensku alebo v akomkoľvek inom štáte, ktorý k programu MAB UNESCO pristúpil – Štatút BR UNESCO z roku 1995 v článku 2 upravuje tzv. „Sieť BR“, pričom v bode 3 v článku 2. stanovuje, že „Jednotlivé (individuálne) BR zostávajú pod suverénnou jurisdikciou štátov, v ktorých sa nachádzajú. Podľa súčasného štatutárneho rámca (členské) štáty prijímajú opatrenia, ktoré považujú za potrebné podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov.“ Tento prístup UNESCO bol ďalej zvýraznený aj v Technickom usmernení pre BR z roku 2021, v rámci ktorého sa uvádza, že „Správa BR sa bude líšiť v závislosti od regiónu a dokonca aj v rámci jednotlivých krajín.“ UNESCO tento prístup považuje za prínos programu MAB, keďže BR sa rozlišujú nielen v ekosystémoch, prírodných zdrojoch a biodiverzitou, ale pre tieto faktory sa líšia aj v zložení skupín zainteresovaných do správy BR, správe rezerv a príslušných inštitúciách. Prístupy pre riadenie BR sú preto rôzne (najmä ak ide o spôsob zapojenia komún a zainteresovaných strán) a niekedy sa dokonca líšia aj v rámci BR v rámci jedného štátu. Technické usmernenie pre BR z roku 2021 však z hľadiska správy a riadenia BR (v bode 141.) odporúča, aby sa v rámci správy BR zabezpečili také organizačné opatrenia, ktoré zabezpečia účasť okrem iného verejných orgánov, miestnych komún a súkromných záujmových skupín pri navrhovaní a vykonávaní funkcií BR.

“Zmysluplné zapojenie stakeholderov do riadenia aktivít BR zamerané na zvýšenie miery ich zaangażovania sa a [v širšom slova zmysle] vlastníctva k chránenému územiu znamená, že časť rozhodovacích práv je skutočne zdieľaná. Účastníci [rozhodovacích procesov] si musia porovnať náklady na ich trávenie času na ‘participatívnych aktivitách‘ a okrúhlych stoloch s nimi očakávanými benefitmi pre seba alebo pre svoju komunitu (Stoll- Kleemann et al., 2003, s. 27), čo môže byť problematické a to najmä v prípadoch, koordinačné rady BR nemajú právnu subjektivitu, rozhodovaciu právomoc a ich odporúčania majú pre samosprávy území len odporúčací charakter.

Záver

Skúmanie vzťahu konkurencie a stability na bankovom trhu je súčasťou niekoľkých akademických štúdií, ktorých podstatou je zistiť, či zvýšenie miery bankovej konkurencie zlepšuje alebo zhoršuje stabilitu na bankovom trhu. Cieľom tohto príspevku bolo zamerať sa

na objasnenie výrazov paradigma konkurencie a krehkosti, a jej konkurenčnú paradigmu konkurencie a stability, ktoré nie sú v slovenskej terminológii často diskutované.

Teoretické hodnotenie témy stability a konkurencie v oblasti bankového systému bolo uskutočnené prostredníctvom skúmania literatúry, od obdobia zverejňovania prvých štúdií sústreďujúcich sa na danú problematiku. V prehľade literatúry sú spomenuté teoretické základy dvoch paradigiem, ako aj rôzne efekty, ktoré s paradigmami súvisia. Paradigma konkurencie a krehkosti, ktorá vychádza z hypotézy, že konkurencia na bankovom trhu má nepriaznivý vplyv na stabilitu bánk, bola v publikáciách spájaná s hypotézou franšízovej hodnoty, problematikou skrínigových stimulov a efektom veľkosti konkurenčného prostredia. Druhý pohľad, paradigma konkurencie a stability, u ktorej hypotéza pojednáva o tom, že zvýšená miera konkurencie na bankovom trhu má priaznivý vplyv na bankovú stabilitu, priniesla do teórie paradigmu presunu rizika a marginálneho efektu, a dvoch ďalších efektov, „efekt príliš veľkých na zlyhanie“ a efekt diverzifikácie, popísaných v súvislosti so skúmaním vzťahu konkurencie a krehkosti na rôznych bankových trhoch. V metodologickej časti sa nachádza prehľad literatúry, ktorý prináša hodnotenie perspektív, z akých je možné vzťah medzi bankovou konkurenciou a stabilitou posudzovať. Obsahom výsledkovej časti bolo zhodnotenie výsledkov štúdií prostredníctvom vybranej relevantnej literatúry publikovanej od roku 2017, s cieľom analyzovať aktuálny stav skúmania danej problematiky.

Výsledky popísaných článkov naznačujú, že analýza vzťahu ukazovateľov konkurencie a stability na bankovom trhu je rôznorodá a v dnešnej dobe ponúkajú prezentované štúdie široké spektrum metód, ktorými je možné merať konkurenciu a stabilitu. Závery rôznych publikácií však potvrdzujú, že určenie paradigmy konkurencie a krehkosti, respektíve paradigmy konkurencie a stability, nie je jednoznačné, keďže sa predpokladá, že výsledky závisia nielen od použitých metód, ale aj od časového obdobia a skúmanej vzorky. Komplexné spracovanie teoretických východísk z doteraz napísaných štúdií prispieva k možnosti racionalizovať rozhodnutia regulátorov, politických subjektov, ale aj samotných subjektov, ktorí vystupujú na bankovom trhu, a taktiež môže viesť k motivácii pre budúci výskum na tému skúmania konkurencie a stability.

Zoznam použitej literatúry

- [1] Berny, N., & Rootes, Ch. (2018). Environmental NGOs at a crossroads?. [Environmentálne mimovládne organizácie na križovatke?]. *Environmental Politics*, 27(6), 947-972. doi: 10.1080/09644016.2018.1536293

- [2] Donor tracker. (2020). Swedish National Commission for UNESCO appoints new Secretary-General. [Švédská národná komisia pre UNESCO vymenovala nového generálneho tajomníka]. Dostupné na <https://donortracker.org/Sweden-National-Commission-UNESCO-Secretary-General>
- [3] Elbakidze, M., Hahn, T., Mauerhofer, V., Angelstam, P. & Axelsson, R. (2013). Legal Framework for Biosphere Reserves as Learning Sites for Sustainable Development: A Comparative Analysis of Ukraine and Sweden. [Právny rámec pre biosférické rezervácie ako vzdelávacie miesta pre trvalo udržateľný rozvoj: Komparatívna analýza Ukrajiny a Švédska]. *AMBIO*, 42, 174–187. doi: 10.1007/s13280-012-0373-3
- [4] Fabriciusová, V., & Miňová L. (2022). UNESCO Program MAB – 50. výročie jeho vzniku. [UNESCO MAB Program – 50th anniversary of its creation]. *Chránené územia Slovenska*, 97, 97-104. Dostupné na https://www.sopsr.sk/publikacie/chus/chus97_final.pdf
- [5] Finger, M. (1994). NGOs and transformation: beyond social movement theory. [Mimovládne organizácie a transformácia: mimo teórie sociálneho hnutia]. In Finger, M. & Princen, T. (Eds). *Environmental NGOs in World Politics: Linking the Local and the Global*. New York, USA: Routledge, Taylor & Francis e-Library.
- [6] Finger, M., & Princen, T. (1994). *Environmental NGOs in World Politics: Linking the Local and the Global*. [Environmentálne mimovládne organizácie vo svetovej politike: prepojenie lokálneho a globálneho]. New York, USA: Routledge, Taylor & Francis e-Library.
- [7] Fischer, W. (2000). Sind Biosphärenreservate Modellregionen für zukunftsfähige Entwicklung?. [Sú biosférické rezervácie modelovými regiónmi pre trvalo udržateľný rozvoj?]. In German MAB National Committee (Ed.). *Full of Life. UNESCO Biosphere Reserves – Model Regions for Sustainable Development*. Bonn, Nemecko : Springer-Verlag.
- [8] Fiske, D. (2021). Towards an Anthropocene Narrative and a New Philosophy of Governance: Evolution of Global Environmental Discourse in the Man and the Biosphere Programme. [Smerom k antropocénnemu príbehu a novej filozofii vládnutia: Vývoj globálneho environmentálneho diskurzu v programe Človek a biosféra]. *Journal of Environmental Policy & Planning*, preprint. doi: 10.1080/1523908X.2021.1960807
- [9] Hammer, Th., Mose, I., Siegrist, D., & Weixlbaumer, N. (2007). Protected areas and regional development in Europe: Towards a new model for the 21st century. [Chránené územia a regionálny rozvoj v Európe: Smerom k novému modelu pre 21. storočie]. In Mose, I. (ed.) (2007). *Protected Areas and Regional Development in Europe: Towards a*

New Model for the 21st Century. Aldershot/Burlington, USA: Ashgate Publishing Company.

- [10]Heinrup, M., & Schultz, L. (2017). *Swedish Biosphere Reserves as Arenas for Implementing the 2030 Agenda*. [Švédske biosférické rezervácie ako arény pre implementáciu Agendy 2030]. Štokholm, SE: Naturvårdsverket.
- [11]Huba, M. (2009). Dve dekády občianskych aktivít v oblasti životného prostredia. [Two decades of civic activities in the field of environment]. *Životné prostredie*, 43(3), 42 – 148.
- [12]Huba, M. (2020). Ochrana prírody, krajiny a životného prostredia a jej spoločenská reflexia na Slovensku v r. 1990-2020. [Protection of nature, landscape and environment and its social reflection in Slovakia in 1990-2020]. *Envigogika*, 15(1)/14(2), 1-20. doi: 10.14712/18023061.605
- [13]Huba, M., Ira, V., & Chrenka, B. (2011). Odlišnosti medzi rurálnym a urbánnym prostredím na Slovensku vo svetle vybraných environmentálnych ukazovateľov. [Differences between rural and urban environments in Slovakia in the light of selected environmental indicators]. *Životné prostredie*, 45(3), 15-118.
- [14]Ishwaran, N., & Persic, A. (2008). Concept and practice: the case of UNESCO biosphere reserves. [Koncepcia a prax: prípad biosférických rezervácií UNESCO]. *Environment and Sustainable Development*, 7(2), 118-131. doi: 10.1504/IJESD.2008.018358
- [15]Jaafar, M., Ebekozién, A., Mohamad, D., & Salman, A. (2021). A systematic review of Asian community participation in biosphere reserves. [Systematický prehľad účasti ázijskej komunity v biosférických rezerváciách]. *PSU Research Review*, preprint. doi: 10.1108/PRR-12-2020-0040
- [16]Johansson, H., & Lee, J. (2014). Bridging the Gap: How do EU-Based Civil Society Organisations Acquire Their Internal Representation?. [Preklenutie priepasti: Ako organizácie občianskej spoločnosti so sídlom v EÚ získavajú svoje vnútorné zastúpenie?]. *Voluntas*, 25, 405–424. doi 10.1007/s11266-012-9343-4
- [17]Kirton, J. J. & Trebilcock, M. J. (2004). *Hard Choices, Soft Law: Voluntary Standards in Global Trade, Environment and Social Governance*. [Tvrdé voľby, mäkké právo: dobrovoľné štandardy v globálnom obchode, životnom prostredí a sociálnom riadení]. Londýn, UK: Routledge.
- [18]Koy, J. K., Monga Ngonga, A. M., & Wardell, D. A. (2019). Moving beyond the illusion of participation in the governance of Yangambi Biosphere Reserve (Tshopo Province, Democratic Republic of Congo). [Prekonanie ilúzie účasti na správe biosférickej rezervácie

- Yangambi (provincia Tshopo, Konžská demokratická republika)]. *Nature Conservation*, 33, 33-54. doi: 10.3897/natureconservation.33.30781
- [19] Král, R. (2013). *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2013 (sekcia správneho práva)*. Bratislava, SR: Právnická fakulta Univerzity Komenského.
- [20] Krause, A. M. (2008). *UNESCO Biosphere Reserves in Sweden: Ideal concept for development or inefficient decorative label?*. [Biosférické rezervácie UNESCO vo Švédsku: Ideálny koncept rozvoja alebo neefektívne dekoratívne označenie?]. Umeå, SE: Umeå University. Dostupné na <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1228057/FULLTEXT01.pdf>
- [21] Laiferová, E. (2016). Dynamika vývoja mimovládneho sektora na Slovensku. [The dynamics of the development of the non-governmental sector in Slovakia]. In Laiferová, E & Mistríková, E (Eds.). (2016). *Dvadsaťpäť rokov sociologickej rozmanitosti*. Medzinárodná vedecká konferencia Siedme slovensko-české sociologické dni, Bratislava, SR.
- [22] Matejová, M., Parker, S. & Dauvergne, P. (2018). The politics of repressing environmentalists as agents of foreign influence. [Politika potlačania environmentalistov ako agentov cudzieho vplyvu]. *Australian Journal of International Affairs*, 72(2): 145-162. doi: 10.1080/10357718.2017.1421141
- [23] Melville, R. (1999). Nonprofit Umbrella Organisations in a Contracting Regime: A Comparative Review of Australian, British and American Literature and Experiences. [Neziskové zastrešujúce organizácie v zmluvnom režime: Porovnávací prehľad austrálskej, britskej a americkej literatúry a skúseností]. *The International Journal of Not-for-Profit Law*, 1(4).
- [24] Mistri, A. & Das, B. (2020). *Environmental Change, Livelihood Issues and Migration: Sundarban Biosphere Reserve*. [Zmena životného prostredia, otázky obživy a migrácia: biosférická rezervácia Sundarban]. Singapur, Singapur : Springer.
- [25] Mrázová, M. & Guziová, Z. (2017). Riaditeľka CHKO-BR Poľana sa stala víťazkou prestížnej ceny UNESCO Michel Batisse Award 2017. [The director of CHKO-BR Poľana became the winner of the prestigious UNESCO Michel Batisse Award 2017]. *Chránené územia Slovenska*, 89: 38– 39. Dostupné na https://www.sopsr.sk/publikacie/chus/chus89_final_nahlad.pdf

- [26] OZ PRONATUR. (2022). *Nový model riadenia v BR Poľana*. [A new model of management in BR Poľana]. Dostupné na <http://www.ozpronatur.sk/sk/portfolio-view/novy-model-riadenia-v-br-polana/>
- [27] OZ PRONATUR. (2022). *O združení*. [About the association]. Dostupné na <http://www.ozpronatur.sk/sk/o-zdruzeni/>
- [28] Plachter, H., Kruse-Graumann, L. & Schulz, W. (2005). *Biosphere Reserves: Model Regions for the Future*. [Biosférické rezervácie: Model regiónov budúcnosti]. In German MAB National Committee, *Full of Life. UNESCO Biosphere Reserves – Model Regions for Sustainable Development* (pp. 14 - 23). Berlin, DE: Springer.
- [29] Princen, T. (1994). *NGOs: creating a niche in environmental diplomacy*. [Mimovládne organizácie: vytváranie medzery v environmentálnej diplomacii]. In Finger, M. & Princen, T. *Environmental NGOs in World Politics: Linking the Local and the*, New York, USA: Routledge.
- [30] Sandström, E. & Sahlström, E. (2021). *Biospheres Reserves through Collaborative Governance*. [Biosférické rezervácie prostredníctvom kolaboratívneho riadenia]. Štokholm, SE : Švédská agentúra na ochranu ŽP (SEPA).
- [31] Santos, S., Ravara, P., & Rodrigues, D. (2021). *Guide for Participation in Democratic Environmental Governance*. [Príručka pre účasť na demokratickej správe životného prostredia]. London, UK: Westminster Foundation for Democracy. Dostupné na <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2021/05/WFD-guide-for-participation-in-democratic-environmental-governance.pdf>
- [32] Short, J. L. (2021). The politics of regulatory enforcement and compliance: Theorizing and operationalizing political influences. [Politika presadzovania a dodržiavania predpisov: teoretizovanie a operacionalizácia politických vplyvov]. *Regulation & Governance* 15(3): 653–685. doi: 10.1111/rego.12291
- [33] Stoll-Kleemann, S., Bender, S., Berghöfer, A., Bertzky, M., Fritz-Vietta, N., Schliep, R. & Thierfelder, B. (2006). *Linking Governance and Management Perspectives with Conservation Success in Protected Areas and Biosphere Reserves*. [Prepojenie perspektívy správy a riadenia s úspechom ochrany v chránených územiach a biosférických rezerváciách]. Berlin, DE: Humboldt-Universität zu Berlin.
- [34] Sverigesnationalparker.se. (2023). *Protected nature in Sweden*. [Chránená príroda vo Švédsku]. Dostupné na <https://www.sverigesnationalparker.se/en/national-park-facts/protected-nature-in-sweden>

- [35] ŠOP SR. (2021). *Program UNESCO Človek a biosféra (MaB)*. [UNESCO Program Man and the Biosphere (MaB)]. Dostupné na <https://www.sopsr.sk/web/?cl=1600>
- [36] ŠOP SR. (2022). *Deň otvorených dverí biosferickej rezervácie Poľana*. [Open day of the Poľana Biosphere Reserve]. Dostupné na <https://chkopolana.sopsr.sk/2735-2/>
- [37] Těšitel, J., Kušová, D., & Bartoš, M. (2006). Možnosti uplatnění konceptu biosférické rezervace ve vybraných velkoplošných chráněných územích České republiky. [Possibilities of applying the biosphere reserve concept in selected large-scale protected areas of the Czech Republic]. *Životné prostredie*, 40(5): 262 – 266.
- [38] Tlačová agentúra Slovenskej republiky (TASR). (2020). Slovensko by malo zvýšiť podiel chránených území. [Slovakia should increase the share of protected areas]. Dostupné na <https://www.enviroportal.sk/clanok/enviro-slovensko-by-malo-zvysit-podiel-chranenych-uzemi>
- [39] Tlačová agentúra Slovenskej republiky (TASR). (2017). *Cenu Michela Batissa 2017 získala Vladimíra Fabriciusová*. [The 2017 Michel Batis Award was won by Vladimíra Fabriciusová]. Dostupné na <https://www.teraz.sk/slovensko/unesco-cenu-michela-batissa-2017-ziska/265147-clanok.html>
- [40] UNESCO. (1995). *The Seville Strategy and the Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves*. [Sevillská stratégia a štatutárny rámec Svetovej siete biosférických rezervácií]. Dostupné na <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000103849>
- [41] UNESCO. (2021a). *Biosphere Reserves (What are Biosphere Reserves?)*. [Biosferické rezervácie (Čo sú biosférické rezervácie?)]. Dostupné na <https://en.unesco.org/node/314143>
- [42] UNESCO. (2021b). *The Swedish National Commission for UNESCO*. [Švédsky národný výbor pre UNESCO]. Dostupné na <https://unesco.se/in-english/>
- [43] UNESCO. (2021c). *The Technical Guidelines for Biosphere Reserves*. [Technické usmernenia pre biosférické rezervácie]. Dostupné na https://en.unesco.org/sites/default/files/tgbr_en.pdf
- [44] Úrad vlády SR. (2016). *Východiská implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj*. [The starting points for the implementation of the 2030 Agenda for sustainable development]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/12724/1>
- [45] Úrad vlády Švédska. (2021). *Voluntary National Review 2021 Swede: Report on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*. [Dobrovoľné národné hodnotenie 2021 Švédska: Správa o implementácii Agendy 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj]. Dostupné na

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279582021_VNR_Report_Sweden.pdf

- [46] Van Cuong, C., Dart, P., & Hockings, M. (2017). Biosphere reserves: attributes for success *Reserves*. [Biosférické rezervácie: atribúty úspechu Rezervy]. *Journal of Environmental Management*, 188: 9-17. doi: 10.1016/j.jenvman.2016.11.069
- [47] Vitálišová, K., Miňová, L., Vaňová, A. (2021). Súčasný problémy rozvoja biosférických rezervácií v Slovenskej republike. *Ekonomika a spoločnosť*, 22 (2), 51-66. doi: https://www.ekonomikaaspolocnost.umb.sk/?page_id=823
- [48] Vološčuk, I. (1998b). Minská a Sevillská stratégia biosférických rezervácií (možnosti aplikácie Sevillskej stratégie v BR Tatry). [Minsk and Seville strategy of biosphere reserves (possibility of application of the Seville strategy in the Tatras BR)]. *Životné prostredie*, 32(1), 5-9.

Adresa autorov: Ing. Peter Mihók, PhD., Výskumné a inovačné centrum, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici; Ing. Darina Rojíková, PhD., Výskumné a inovačné centrum, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici; JUDr. Martin Orviský, PhD., Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici; e-mail: peter.mihok@umb.sk, darina.rojikova@umb.sk, martin.orvisky@umb.sk